

Погоріла І. І.

кандидат економічних наук,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бастул Г. П.

викладач,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Pogorila I. I.

Candidate of Economic Sciences

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Baietul H. P.

Lecturer

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ІНТЕГРАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМУ (НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО)

INTEGRATION OF THE ELEMENTS ENSURING FISCAL MECHANISMS (REGULATORY AND ORGANIZATIONAL)

Анотація. У статті розглядаються сутність та елементи бюджетного механізму. Сутність поняття «бюджетний механізм» розкривається через його складники та характер зв'язку між ними. Складниками процесу формування та реалізації бюджетного механізму є його правові та організаційні основи, форми та інструменти, за допомогою яких досягаються цілі суб'єктами, що беруть участь у цьому процесі. Економічний та соціальний розвиток будь-якої країни багато в чому залежить від ефективності проведення бюджетної політики. Це, своєю чергою, вимагає належної побудови організаційної та нормативно-правової підсистем, що реалізується через побудову розгалуженої системи розпорядників бюджетних коштів, органів контролю та прийняття низки законодавчих актів. Визначено проблеми в реалізації бюджетної політики. Запропоновано шляхи ефективного розвитку бюджетної політики України на подальші роки.

Ключові слова: бюджет, бюджетна політика, бюджетний механізм, організаційне забезпечення, нормативно-правове забезпечення.

Вступ та постановка проблеми. Ефективно побудована бюджетна політика забезпечує перерозподіл значних фінансових ресурсів, що впливає на економічний розвиток держави та добробут громадян. Питання формування ефективної бюджетної політики сьогодні набуває важливого значення.

Результативність бюджетної політики великою мірою залежить від бюджетного механізму. У ньому відображаються напрями бюджетної політики в соціально-економічному регулюванні. Бюджетний механізм містить сукупність засобів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин та забезпечення належних умов для соціально-економічного розвитку. З його допомогою органи державної та місцевої влади вирішують завдання, що визначені бюджетною політикою держави. Бюджетний механізм є ефективним інструментом мобілізації, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів держави і регулювання бюджетної політики. Для цього необхідно забезпечити взаємодію нормативно-правового та організаційного забезпечення бюджетного механізму. Механізм формування та реалізації бюджетної політики може успішно функціонувати тільки за умови ефективної взаємодії організаційного та правового забезпечення. Потреба у дослідженні цих складників полягає в необхідності чіткого визначення норм та принципів бюджетного процесу, форм реалізації бюджетної політики, а також розмежування прав та обов'язків між усіма учасниками бюджетної системи країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі питанням бюджетної політики та

бюджетного механізму приділяється значна увага. Особливості функціонування бюджетного механізму та його вплив на соціальну сферу розглядали у своїх працях наступні такі науковці, як О.І. Амоші, З.В. Бойко, А.В. Борсукова, О.Д. Василик, Л.І. Луніна, І.О. Лютий, Ц.Г. Огонь, В.Н. Опарін, О.Р. Романенко, В.М. Федосов, С.І. Юрій, Н.М. Хижа та ін.

Хоча на тему взаємодії бюджетного механізму та соціально-економічного розвитку суспільства проведено багато наукових досліджень та отримано певні досягнення, питання взаємодії нормативно-правового та організаційно ресурсного забезпечення бюджетного механізму в Україні залишається недостатньо розглянутим.

Мета статті – дослідження особливостей взаємодії нормативно-правового та організаційного забезпечення бюджетного механізму.

Результати дослідження. Бюджетний механізм є однією зі складних та динамічних економічних категорій. Підходи до тлумачення категорії «бюджетний механізм» відзначаються різним ступенем деталізації його складників [2]. З одного боку, бюджетний механізм – це сукупність форм, методів і заходів організації бюджетних відносин у державі, а з іншого – це практичне представлення фінансових відносин з метою досягнення відповідних цілей і завдань соціально-економічного розвитку держави.

Поняття «бюджетний механізм» в українській науковій літературі застосовується досить широко щодо різних об'єктів спрямування його дії. Наприклад, бюджетний механізм, що забезпечує зростання суспільного добробуту, бюджетний механізм фінансової стабілізації еконо-

міки тощо. Проте загальноприйнятого визначення цього поняття поки що не вироблено, що пояснюється різноманітністю суспільних явищ або проблем, до вирішення яких дослідники намагаються пристосувати структуру бюджетного механізму.

Проаналізувавши наукові здобутки та напрацювання вітчизняних вчених щодо трактування поняття «бюджетний механізм», можна виокремити підходи до тлумачення загальної економічної суті цієї категорії (табл.1).

З наведених вище трактувань бачимо, що деякі науковці розглядають бюджетний механізм як цілісну систему організації та реалізації бюджетних відносин держави. Інші ж пояснюють сутність бюджетного механізму через його структуру і вказують, що це сукупність фінансових форм, методів, важелів, інструментів, засобів, які використовує держава для організації бюджетних відносин з метою соціально-економічного розвитку суспільства.

За своєю сутністю бюджетний механізм відображає комплексну взаємодію нормативно-правового, організаційно-економічного, ресурсного забезпечення.

Для кращого розуміння суті бюджетного механізму доцільно розглянути його функціональну структуру, а також визначити роль кожного з елементів у системі.

Важливим складником механізму формування та реалізації бюджетної політики є його організаційне забезпечення, яке знаходить своє відображення в системі управління бюджетними коштами. Ефективне формування та реалізація бюджетної політики можливе лише за умови побудови раціональної організаційної системи. Недоско-

нала організація відносин із приводу розподілу повноважень між учасниками системи управління бюджетними коштами приводить до:

- виконання ідентичних завдань різними органами державної влади;
- формування непослідовної нормативної бази;
- скорочення результативності здійснених контрольних функцій;
- відсутності чіткої системи аналізу, оцінки та контролю за цільовим використанням бюджетних коштів;
- формування неефективного механізму планування розвитку соціальної сфери, особливо в частині його фінансового забезпечення;
- неузгодженості між прийняттям важливих державних рішень та фінансовою оцінкою вартості їх реалізації тощо.

Так, Кабінет Міністрів України не забезпечив своєчасного й ефективного виконання заходів із реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади за рахунок коштів державного бюджету. Зазначене привело до використання бюджетних коштів із порушенням законодавства і засвідчило, що хаотичні та безсистемні перетворення центральних органів влади не сприяли належному формуванню державної політики, функціонуванню і розвитку відповідних сфер суспільно-економічного життя країни [18].

Звідси випливає, що успішне функціонування бюджетного механізму неможливе без нормативно-правового закріплення. Реалізація бюджетної політики держави відбувається лише тоді, коли її принципи, програми, форми прояву отримують юридично визначену форму.

Таблиця 1

Методичні підходи до визначення поняття «бюджетний механізм»

№	Науковець	Рік	Визначення
1	2	3	4
1	С.В. Ковальчук, І.В. Форкун	2000	Сукупність засобів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин та забезпечення належних умов для економічного і соціального розвитку.
2	О.М. Ковалюк	2002	Сукупність форм і методів, важелів та інструментів мобілізації й використання бюджетних коштів.
3	Т.Ф. Куценко	2002	Сукупність способів і форм організації бюджетних відносин, що застосовуються суспільством з метою вирішення соціально-економічних проблем розвитку країни.
4	С. Булгакова, Л. Єрмошенко	2003	Сукупність способів організації бюджетних відносин, які застосовує держава з метою забезпечення належних умов для економічного і соціального розвитку.
5	М.М. Артус, Н.М. Хижа	2005	Система економічних заходів впливу на забезпечення мобілізації оптимальних обсягів фінансових ресурсів бюджету, їх найефективнішого розміщення і найекономнішого використання з метою забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства, визначеного економічною політикою держави.
6	Т.М. Ковальова, С.В. Барулін	2006	Механізм управління бюджетним процесом, реалізації на практиці функцій і принципів бюджетної системи та бюджетної політики на базі норм бюджетно-податкового права.
7	С.І. Юрій, В.М. Федосов	2008	Система встановлених державою форм і методів організації бюджетних відносин.
8	Ю. Пасічник	2008	Сукупність засобів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин і забезпечення належних умов для економічного й соціального розвитку
9	П.Ю. Буряк, С.Д. Смолінська	2010	Сукупність засобів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин та забезпечення належних умов для економічного й соціального розвитку.
10	С. І. Юрій, Й.М. Бескид	2010	Сукупність певних видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів.
11	С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин	2010	Сукупність видів бюджетних відносин, гармонізація їх послідовності і взаємозв'язку у процесі формування та використання централізованого фонду грошових коштів держави.
12	С.Р. Сорока, І.Г. Благун	2011	Сукупність методів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин і забезпечення належних умов соціально-економічного розвитку.
13	Словник фінансово-правових термінів	2012	Сукупність фінансових форм, методів, важелів, інструментів, стимулів і санкцій, за допомогою яких забезпечується здійснення широкої системи розподільчих і перерозподільчих процесів, формування і використання централізованого фонду грошових коштів держави, функціонування бюджетної системи та реалізація засад бюджетної доктрини й бюджетної політики держави.

Джерело: складено авторами за [3–16]

Для досягнення соціальної та економічної стабільності органи державної влади під час реалізації бюджетної політики використовують різноманітні системи форм і методів управління бюджетними відносинами держави. Для підвищення результативності функціонування бюджетного механізму необхідна чітка нормативно-правова база. Зростаюча роль зовнішньоекономічної діяльності держави, динамічний розвиток фінансової системи потребує постійного удосконалення норм бюджетного законодавства.

Елементами правового забезпечення є нормативні акти. Визначення основних засад здійснення бюджетної політики на стадіях її планування, виконання та контролю відбувається в межах чинного законодавства.

Базовим законом, який визначає засади бюджетної системи держави, особливості бюджетного процесу, є Бюджетний кодекс України, що набрав чинності з 1 січня 2011 р.

Розроблення та прийняття Кодексу – необхідний та винятково важливий крок у процесі правового забезпечення ефективної та дієвої системи формування та використання фінансових ресурсів України. Бюджетний кодекс України є нормативно-правовим актом вищої юридичної сили. Цей документ складається із шести розділів, які визначають найсуттєвіші аспекти бюджетування в країні.

У Кодексі подається визначення базових термінів, що вживаються в бюджетних правовідносинах, визначено особливості формування дохідної частини, а також здійснення видатків як із державного, так і з місцевих бюджетів.

Як вже згадувалося, на результативність бюджетної політики значною мірою впливає організаційне забезпечення, яке представлено учасниками бюджетного процесу. Саме у Кодексі визначено функціональні зв'язки та розподіл повноважень учасників, їхню відповідальність, заходи впливу за порушення ними бюджетного законодавства.

Важливу роль в ієрархії нормативно-правових актів у галузі бюджету відіграє щорічний Закон України «Про Державний бюджет України», який є найвагомим серед фінансових законів, адже саме в ньому визначено основні показники бюджету на відповідний рік.

Особливістю затвердження закону про державний бюджет на один фінансовий рік є визначення у ньому

параметрів бюджетних надходжень і видатків, регламентація фінансових правил взаємовідносин держави з громадянами, бізнесом, міжнародними організаціями та іншими країнами.

Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України Державний бюджет приймається у формі закону, але він є незвичайним законом. Головна мета формування бюджету знаходить своє відображення в реалізації затвердженого бюджету за доходами і видатками, за це відповідають державні органи в певних правових формах. Кінцевою стадією законодавчого процесу, пов'язаного зі звичайним законом, є стадія його прийняття. Однак із прийняттям закону про державний бюджет його дія не завершується і бюджетний процес продовжується [1].

У Законі про бюджет визначено обсяг бюджетних коштів, які розподіляються між розпорядниками бюджетних коштів для виконання покладених на них завдань.

Незважаючи на проведення бюджетної реформи, прийняття Бюджетного кодексу, виконання норм бюджетного закону, багато проблем функціонування бюджетної системи залишаються нерозв'язаними. Необхідність внесення змін до нормативно-правових актів у бюджетній сфері насамперед зумовлена потребою підвищення фінансової незалежності місцевого самоврядування. Запровадження нових механізмів міжбюджетних відносин, яке повинно поступово вирівнювати забезпеченість адміністративно-територіальних одиниць бюджетними коштами, не дає бажаних результатів, оскільки місцевим органам влади не завжди вистачає власних фінансових ресурсів.

Висновки. Отже, бюджетний механізм відображає взаємодію бюджетних методів, інструментів і важелів, за допомогою яких відбувається розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів держави, що сприяє соціально-економічному розвитку суспільства. Такий ефект від функціонування бюджетного механізму може бути досягнутий за умови узгодженої взаємодії всіх його складників. При цьому варто враховувати, що виникнення нових завдань бюджетної політики повинно супроводжуватись зміною і самого бюджетного механізму. Особливої уваги заслуговує процедура децентралізації, оскільки вона вимагає внесення законодавчих змін до принципів управління, формування фінансових ресурсів територіальних громад, регламентування механізму дії адміністративної системи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. – К.: Офіційне видавництво Верховної Ради України, 1996. – 115 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 року № 2456-VI. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2012. – 140 с.
3. Куценко Т.Ф. Бюджетно-податкова політика : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Т.Ф. Куценко. – К. : КНЕУ, 2002. – 256 с.
4. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник : у 3 томах / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устинко, С.І. Юрій ; за заг. ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005.
5. Пасічник Ю.Б. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посіб. / Ю.В. Пасічник – К. : Знання-Прес, 2002. – 495 с.
6. Федосов В.М. Фінанси: Підручник / В.М. Федосов, В.М. Опарін, Л.Д. Сафонова та ін. ; за заг. ред. В.М. Федосова. – К. : КНЕУ, 2006.
7. Кудряшов В.П. Фінанси. / В.В. Кудряшова // Херсон: Олді-плюс, 2008.
8. Ковальчук С.В. Фінанси : навчальний посібник / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. – Львів : Новий Світ–2000, 2006. – 568 с.
9. Артус М.М. Бюджетна система України : навч. посіб. / М.М. Артус, Н.М. Хижа. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 220 с.
10. Юрій С.І. Антологія бюджетного механізму : монографія / С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, Я.М. Буздуган. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 250 с.
11. Юрій С.І. Бюджетна система України / С.І. Юрій, Й.М. Бескид. – К. : НІОС, 2000. – С. 28.
12. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України: проблеми теорії і практики / О.М. Ковалюк. – Л. : Вид. центр. ЛНУ, 2002. – С. 277.
13. Ковалева Т.М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации / Т.М. Ковалева, С.В. Барулин. – [2-е изд.]. – М. : Кнорус, 2006. – 208 с.

14. Василик О.Д. Бюджетна система України : [підручник] / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
15. Наумова Л.Ю. Бюджетний механізм фінансової стабілізації економіки / Л.Ю. Наумова // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 20.
16. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011. – 558 с.
17. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dkrs.gov.ua.

Аннотация. В статье рассматриваются сущность и элементы бюджетного механизма. Сущность понятия «бюджетный механизм» раскрывается через его составляющие и характер связи между ними. Как Составляющими процесса формирования и реализации бюджетного механизма выступают его правовые и организационные основы, формы и инструменты, с помощью которых достигаются конечные цели субъектами, участвующими в этом процессе. Экономическое и социальное развитие любой страны во многом зависит от эффективности проведения бюджетной политики. Это, в свою очередь, требует надлежащего построения организационной и нормативно-правовой подсистем, что реализуется через построение разветвленной системы распорядителей бюджетных средств, органов контроля и принятия ряда законодательных актов. Определены проблемы при реализации бюджетной политики. Предложены пути эффективного развития бюджетной политики Украины на последующие годы.

Ключевые слова: бюджет, бюджетная политика, бюджетный механизм, организационное обеспечение, нормативно-правовое обеспечение.

Summary. The article examines the nature and elements of the budget mechanism. The essence of the concept of "fiscal mechanism" is revealed through its parts and the relationship between them. As part of the process of budget formulation and implementation mechanism in favor of its legal and organizational basis, forms and tools with which achieved the ultimate goals entities involved in the process. Economic and social development of any country depends largely on the effectiveness of fiscal policy. This, in turn, requires the construction of appropriate institutional and regulatory - legal subsystems, which is realized through the construction of an extensive system of budget funds of monitoring and adoption of several laws. The problems in the implementation of fiscal policy. The ways of effective budget policy of Ukraine in the coming years.

Key words: budget, fiscal policy, budgetary mechanism, organizational support, regulatory support.